

САНД

ОТХО

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЬЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

© № 61 (7134) © 1991 жыл. Ыам ыфын 21 күнд. Олтуорунуңуң © Смыната 8 харчы

АКЦИОНЕРНАЯ КОМПАНИЯ ТЭРИЛИННЭ

Тас уонна нэ рынокна ороскуот суохтук тах-
сыа, материалнай-техникэскэй хааччыныы сата
көрүгизэрин баһытааны уонна техникоһическай,
производственной проблемалары суһаллык баһа-
рыы эрэ рынок усулуобуйатыгар кутурукка со-
һуллууттан, дьадаһан бармыттан бымһыара. Кэлин
кэмгэ ээскиллээхтик дьаһаныы холбурдарын үгү-
бүрдөрөн, атыттарга ордук сыматан эрэр Таатта
оройуона бу да сырыта ниики күөһүгэ илэр. Чоу-
лаан, киһилэр көбүлээһиннэрини аам ыйып 16 кү-
нүгэр алдунернай компанияны тэрийэр муһунах
буоһа. Оһуо Таатта, Уус-Алдан, Мэҕэ-Ханалас,
Томмо уонна бийиги оройуонмут представителлэрэ
муһуһулар. Киһилэри сэргэ Уһаа Бүлүүттэн,
«Туймаада» ассоциацияттан, Донецкай куораттан
дьоннор баалар.

Үлэлэрэ букагын хамаара
диглээр. Онон бэйэни сө-
нөммөннэ эрэ нийрсэн
иһэр сөг.

Мушпах кыттылаах-тара, сүрүннээн, акционернай компанияны төрийи идеятын утаргытлар. Компания устаабын Тааттатаары АПХ кылаабынай экономиста Н. В. Егорова быһааран бизэрдэ. Итиннэха биэр суолга болгомтону ууруохха сөй — бу акционернай компания акция өгөрөн атылаабаат, оной төрүтүтүннэр бары төг балаһыаньылаһындара хааччыллар. Өскөтүн акция өгөрүлүлүр түбэлтөтүннэр ол ханнын эрэ биржада муһуудлан баран ырааһытчылаһан барыах, сорох алаһыаһыга тиһиэх этэ.

Компаниагара кингээт-
чи 50 тнн солс, угара
бынаарылына. Тайсар
гүбэлтэлгэр аайсыллар
сүл бүлүгүн кэинэ эрэ
олуутун вахтаран ыылах-
таах. Ким харчынан ына-
атын биэрэр кыажа суох
дэин көрүнгүнэн эмиз
кыттыһан сөп. Компа-
ния ассоциацияттан ура-
тыта динэ сүрүн фунда-
лаах буолар. Кинрибит
барсы тэрийээччилэр, но-
дуогу төлөон баран, кыт-
тыбыт олуулларынан кө-
рөн үлэстэдлэр. Барыс
сорох бырыһыана, билдэн
тууар, салтыи сайдыы
фондугар хаалларыллар.

Устаабы, сүүнүүнэн
ыднышылар, бос ылын
1 күнүгэр дээрн илдьари-
төн үөрэтэн чуолкайдаа-
һыннары килдэрэхтөөх-
төр, ол кэнинтэн устаап
күүнүгэр иэригэ.

Донецкий куорат пред-
ставителя: «Эһиги сы-
рьбуу госуларственный
буолбатах дуо? Хайдах
итилини чөлүкитик, ба-
рытын бэйэбит бас билэр
курдук кэпсэтэбит?» —
дизин олуьууста. Онуоха,
бастакытынан, госуларс-

тиснийн сажааны толор-
буттан ордубут бородуу-
суйаны, о. д. а. хаана-
йстыба бэйэтэ бас билэн
дьянайар, холобур, соё-
гоунааламмыт туулзох 30
бырмыанын, иккинхэн,
конгүл экономический зо-
на табаардалыгар лицен-
зия ирдэнэллэбэт дигэн
хоруйдаатылар.

Акционерной компании аатын «Дойду» диниң диең тәрйиз бөлөх этиң киллэрбитигэр собулустилар. Муниах 11 чилин-нэх компания директордарын советын талла. Кини председателиэ. Томпо оройуонаабы Советын солбулар председателиэ **Юрий Николаевич Игнатьев** туруорулунна. Бу Хаандыгада төрөөбүт, байытэ экономист үөрэхтээх нуучча киһитэ эбит. Ити советка билиситтэн Субуруускай аатынан соххоз директора А. В. Ефремов уонна «Мындаараабы» соххоз директора В. П. Чичигина-вов киирдилэр. Чилиэң буолуу оройуонугуттан теһе предприятие компанияда киирбитигиттэн туту-луктаах, 4 киһиттэн биридди киһи турда. «Дойду» акционерной компания президениэни Тааттатааабы АПК председателиэ **Георгий Дмитриевич Николов** биир санаанан талыллына. Кини 1956 сыллаахха Хаандыгада төрөөбүт, 1980 сыллаахха Омскайдаабы тыа хаһаайыстыбатын институтун бүтөрбүт. Оройу-нута бу миннэ механи-гынан, отделение управ-ляющааһын, соххоз директорын солбуулааччынан үлэлээбүт.

Компаниян президенти таълифлат, туга улэтин са-
залаабытынан барда—ди-
ректорлар советтарын
муньан бастакы субэля-
ментин ытта.

М. СИДОРОВА.

УЛАН-БАТОРТАН ТУТААЧЧЫЛАР

«Якутагропромстрой» МПИК-ын кытта биир сылга дуогабардаан оройуон кинигэр таас оскуола дьэктин тутуутугар Монголияттан тутуучулар муус устар 23 күнүгэр кэлбиттэр.

Таас оркула тутул-
ла турар сирнгар чу-
гаһаан иһэн нөрдөхлү-
нэ. тутуааччыларбыт
эдэркээн оҕолор збит-
тэр. Шлакблөк таһа
сылдыаллара. Бары
үөрэ-көтө көрүстүлэр.
Биргэдыһырдыра ту-
тааччы идэлээх Ват-
жаннан Саннаахуу
хайдах-туох үлэтин
сылдыалларын нөрдө-
дө. Билигин кинилэр
кылаастар истэһэлэ-
рин быһаары сыл-
дыллар.

Дүүгүүр унайдар
эбнэтгэрин бэлэмнээн
түбүүгүр сүлдөөллара
Минин бэйлэрин
монгольскай чайдэри-
нэн уонна нэмнэтгэ-
ринэн хүндүлэтэлэр.
Нигарининэйэ баар,
чайдэрин туустэри
нбаллар уонна үтүүн
олус хойуу гына ку-
таллар эбит. Салааач-
чылара 60 савстаах
энергетик идэллэх Сү-
рэнхор Жаңчыя нэп-
сир:

— Бийитин «Якутпрометрострой» МПМН-тын коллектива олус ийитиник көрсүбүтэ. Бу даябыттын бэлдэмээн тоһуйбуттара, Бийиги кини кыраай-

лыыттан Улам-Батор-
тан бэйэтиттэн сым-
дыбыт. 24 буолан
манна кэлбиһит, Эдэр
оҕолор, Кинилэр ПТУ-
лары бүтөрбүттэрэ. Ба-
ры араас идэлээхтэр.
Ол курдук, каменщик-
тар, штукатурдар, сто-
лярдар, сварщиктар
бааллар. Олорор усу-
лубуйабыт үчүгэй.
Өгүнөөх телевизор кө-
рөбүт, дыһыт сылаас.
Улаһиҥга ыарахан со-
бүс, механизация дини
олох суебун кэрэстэ.
Уксун илһиһитин
үлэһиһит. Аналлаах
таналынан хаачый-
быттара. Алта кыр-
гыттардаахпыт, уонна
дылар уолаттар. Боро-
дууктабыт билиһинитэ
үчүгэй. Оҕолор хас
күн ахсын уларытыла
сыйдаан дууһуурус-
балыыллар. Кини-
макыт билиһиниттэн со-
чун уратыта суох. Арай
кыһынны тымнылара
буолуо. Билиһэ кы-
һынныт тымнылара-
на 30 кыраалыс бу-
лааччы. Улэбигиттэн
көрөммүт дуоҕабары-
тын, баҕар, уһунахы-
тын сол,—дипр таһы.
Туталчылар бары
даралы Саха сирин са-
бүлэбүттэр. Кинилэр
Саха сириттэр, уопса-
һыннан ССРС-ка бас-
таны кэллэлэрэ.

Л. НОГОВИЦЫНА,
Снимок: мой гол
допотопит.
Т. Кардашевский
фотога

Ыңыны сағалаатылар

Тыя хаһаайыстыба-
тын управлениетын спе-
циалистарын суббаа-
һиннэринэн быһыл
бурдугу мһымы 10 хо-
нууган бүтүөктээх.
Ити быһа олохтоох усу-
дуобуйатытан сытта-
ран, Ыһыаны бири-
икки хонукка хойута-
тыы үүнүү ситиһин
бытаардара уочка ону
нэдиэллэнэ, мй агары-
нан эрэ ситиһиннэрэ
биллэр.

Ону учуоттаан сорох хаһаайыстыбалар та-
раһини ситэрин, ыһы-
ны сардаалтылар. Өс-
сө ыам ыһын 16 кү-
нүттэн ыһымын
сабадаабыт Субу-
рускай аатынан сов-
хоз туорактаах культу-
ралары 100 гектарга
ыста. Бу бары хаһаа-
йыстыбалартан албэх.
«Бахсы» совхоз 51
гектардаһына. Оттон
Эрилин Эристини аа-
тынан совхоз ыһыаһын
эмис ааспыт нэһилээ
бүтөһик күннэриттэн
илин баһыналартан са-
далааста. Эрдэттэн си-
мыла турбут хаһаайыс-
тыбалар ыһымаһа
бастаны Нькуодун
ардаһын бастаста. Бу
турууна баҕа санаа
курдук эрдэ оройуон
үрдүк үүнүүгэ эвэ-
войдарын субэ муһуһа-
лар атыллыһа.

быгтара. «Бу 14 омук
представительствота олох-
суббуот, инники өртүгүр
улаханнын сайдар кыла-
таах сир эбит. Көнгүл
экономическая зона ор-
дунгара элбөх. Быктах-
тык ыыттаах, киин та-
баарларыгар лицензия,
квота наадата суох. Бы-
ната, илин энгэргэ тас
дойдуларга тахсар аан
эбит», — диир Семен Гав-
рильевич. Кинилэр дой-
дулар икки ардыларынаа-
ды туризм Ардынай Вос-
токтаагы ассоциацият-
гар компаниян быһыты-
нан киириббитер. Кинни-
рэр Чоркөөхтөөгү музей
буоһуохтаах. Наадаада
илдэннэр, суруллубутун
күрдүк, быыстапка тэри-
биттэр. Саха дьонун кыт-
та эргиннэхтэрин баба-
лаахтар элэхтэр эбит.
Ол эрэри биир совхоз,
бөл биир оройуон кыла-
рынан онно күөн көрсүһөр
кыһалыбат динилэр. Онон
малларбыт чугастаагы
оройуоннарын түмэн,
күүһү сомодолуурга эни
иллэрдилэр.

Үгүйстэр «бийнги тугу эргиннахлагий» дийн нэгтэмэргидинэлэр, Оттон оино кэлбит тас дайду дыоно күөл былгымгиттан, куобах тиригиттан, эмэх мастан сагалан барыгтар наадыналлар эбит, Оттон уус тарбахтаахтар удун хаачыстыбалаах

Сайылыкка тахсымга ким хайдах бэлэмнээрий?

СНААА ХОТУ БУОЛБАТАХ

Бийнги хаймалынг нэг
сонхоз Төлөйдөөдү отделе
колай Еринсевич Алекса
лыкка тахсынга бэлэмнэ
тмллар тутуу башуруост
Ону мантан алдараа бийт

— Николай Еримеевич, сайылыкта тахсын нэмэ ишэи нэдиэлэ хаалла. От делениесе маныха хайдах драһиан, суоттанан оло-роғот?

— Үс сиринэи сайылма-хпыт. Орус Бельггар, Угусохтарга ышынлык ферма-лара уовна. Ырыны Хаада ыһырайдар тахсамах-тара. «Толон» дини соххоз тутуутун кооператива Отох Алаасна саһа са-вылык тута ыһыдар. Ман-да аһыһыһтар олоһор икки

квартирадаах динлэрин, 100 мяннык турар үл-
тингин дуогабар быһы-
тынан от ийиһ саңатыгар
олохо киллэрнэхтэхтэр,
оччолуна саамай өргө са-
былска оловор Угуохтар
ферматын коллективна
итиннэ көһөн биэрнээ,
Сайылыктары өрөмүөннээ,
һинээ В. М. Захаров са-
лайар кэлм аҕардыай
коллективна үлэһиттэрэ
байдалар бастах өрөмү-
һыттылар. Субан сүһү-
лэригин бастууктары

мам мыйн 15 күнүттөн
туттардыбыз. 350 субан-
на М. Н. Габышев, М. Н.
Смирников бастуукух-
тара.

Кыстык ыйдарын этэн-
нэ түмүктэтибит. Ол
гынан баран бир дыккан,
инилээх сайаара ыйларын
олорбобут. Нырайдырбит
атахсыт (дектикаулез) ма-
рышман ыйдыкыларга үй-
сөөтө. Вадзһаз оройуонаа-
ры вестанцияттан кэлэн
норон барыттарга, кини-
ларга эрөнбөйт. Эми да
аанна көстүбөтө сүрдөх.
Быйылгы кыстына төрүүх
калгичи муһараа суох этэ.
Билингчи саймылыкка тах-
сыах ичинизерди балаһыан-
ныбыт итинник. Оттон
саймылыкка бос ыйын са-

натыгтар тахсарга суотта, набыт. Бу күннэргэ иһит, хомуос көрдөһүүтүгэр сылдьабыт. Сайылыктарга аварийнай дизеллэр эмнэ наадалар.

—Төлейге сага тутуу,
лар быларыын тэтимнээх,
тик сабаламмытвара, олор
олоххо киририлэ хай,
1982

—Тутууга куппулүү ба-
ран олоробут. Аырдык,
аспыт сыйга АТС дьнгө
тутуллан бүппүтэ, сага
Култура дьнгөн монг-
дойе уликхана бүтэн туруп.
Ону соворууттан калбит
тутуу бйригэдэтэ түнү-
та, ол дьоммут быфыл кэл-
бэт буолдулар. Ивнэ гы-
нан икки саары икки ар-
дыгар олорон хаалдыбыс.
Дьнгөр, бу объекка тут-
туллар мьтырдьаал бары-
тэ балан, тутуллар үбэ
көрүллэн туруп. Аны 25
мьстөлөөх аргачай га-
рап нуруудай дьнгөр бо-

баран, эмне бөдөрөгүчтү көстүбүзүнүн токтоон турсар, Бийик саас Хатаси тийиш тутуу кооперативин кытта көптөтө малдыбыппытыгар 180 тн. солкубайга бөйөбүт малдырайалбытынан тутан биярбүт диябүтөрүн сөм. коопут кылаабынай прора. ба сыанатычтан шайыан себулестөтөз. Вилинги гаражга техникабыт ботай ийара суох буолан. кыһын сорох трактордарбытын тонорорго кыһаллабыт. Ити тийэр улалары атычтыыр Тутуубут маһан бөйөбүт Кулаадаттан 400 лессопунтан 350 куб. м атыллыһан тийиһиһибүт. Бу маһынан үүөрт изар. тиреллаах учууталлар олоор дьыдарын тутан ба. дадан ийиыгар олоххо ий. дарыахтоохтүт. Бу тутуу. га эмне «Төлөй» коопера. тив үлөһүлөү.

 $\sigma_{\text{CD}} = 0.002$

Национальной оркуола концепцията

Көрдөөһүннэр, булумньулар

Чурапчы ситэтэ суох орто оркуолатын учуутала А. И. ВАСИЛЬЕВА үлэтин опытыттан

ЧУРАПЧЫ ситэтэ суох орто оркуолатын биологияда учуутала А. И. Васильева национальной оркуола концепциятын олоххо кылаларынан сибээстээх Саха ССР национальной оркуолатыгар ботаниканы үөрэтүүгө программаны бырайыагынан өндөрдө. Программа сүүрүп тутуула минимал:

1. Үөрэтүүлэр хас биридин темада олохтоох матырыйаалы кытта билгиллөөр литература испиннэгэ (аа-тара, аата, тааарыдыбыт сыла ыйылан туран) бериллэр.

Олохтон силис тардан

2. Барыллар темада сыһыаннаах Чурапчы оройуонугар үүнэр үүнээйилэр ааттара-суоллара.

3. Үүнээйилэр нууччады уонна сахалар ааттарын тэтитээн биэри.

4. Саха дьоһун айылҕаны кытта сибээстэрин көрдөрөр үлэлэри, үлэ тэриллэрин кытта билгиллөөрүн.

5. Үөрэтүүлэр матырыйаал нитэр суолтатын учуоттааһын.

6. Ботаниканы үөрэтүүгө саха, Саха сирин ученайдарын үлэлэрингэр тира-барынан ситиһи.

Программа бырайыагынан өндөрүүгө билгиллүү үөрэтэ сылдьар учениктар-быт олохтоох матырыйаалга тирэтир-бэтэхтэрэ, литература, үөрэтэр минн-

«Искра»	1,24
«Гарт»	1,79
«Зоя»	1,014
«Наскад»	1,36
«Шарташский»	0,671
«Арамилский»	0,387
Уралский «ранний»	0,467
«Невский»	0,8
«Шуринский»	0,419
Характарынан	0,71
Рассаданан	0,56
Арасынан	0,2
Бүтүннүү	0,746
Клубыны агарынан	0,798

Таблицаттан көстөрүтүн, билигин оройуонмут усулдуобулатыгар орду-ахтам үүнүүнү Белоруссия суорда «Гарт» уонна Урал суорда «Наскад» уонна «Искра» бизнээхтэрин сөл-пөтүн түмүгү өндөрдө Анна Иванова, Оттон үүнээйи наһааларыттан хор-туоппуйу бүтүн клубынан үүнээйи орду-ах табыастаах эбит.

Сиземни булуу мэдэи да ырахан, бу минниг өртүгөр өссө дириэтир балаһыанньадаах. Маньаха хортуоп-пуй араскытын сиземэ туһаныны киллэрээххэ сөл. «Одолор бу ныманы олус бириэтиллэр, нураанах сиртэн де ылымт тэпэ саныллар. Ол араары бу абаах көрүүнү хараһыны араар. Васильев Федотович ныматынан хор-туоппуйу үүнээйи көрдөрүүлэрэ би-лизиннээхтэр урдунтэр, ол эбэтэр ары. «Ах сиземтэн элбэх аһы алыахха сөл. — диигэ билиэтир биолог учуутал. Холобур, «Искра» суорду үүнээйи ректартан 70 центнер үүнүүнү хому-буоха сөл эбит. Ол араары, рассадан-ны үүнээйини, үлэти элбэтинэн, маасабай туһаныга таһаарар уустун.

Чурапчы оройуона хортуоппуйу үүнээйигэ республика орто көрдө-рүүтүтүн мэдэи наһаах көрдөрүү-лэх. Ректартан оройуон 1986 с. 67, 1987 с. 26, 1988 с. 77, 1989 с. 106,5, 1990 с. 40 а үүнүүнү хомуй-бута. Ити нэмэ республика туһаан-наадынан 78—78,8—110—109—73,4 центнер үүнүүнү ылымта.

тэлэриг сахалыы тылбаастара суоҕа элбөх ыраахаттары үөскэттэ. Оркуо-лаа аһаан олохтоох матырыйаалы туһанан үөрэтүүгө научнай ырытыл-лаах пособиелар ойгоһуллохтарыгар диири суоһунниг бэйэбит тобулунар, бытыгар тийэбит. Онуоха үчүгэй тиражынан ССРС НА СО Саха сирин-нэриг биология биология институтун кытта сибээһин тутуһуу буолар. Аһыс кылаастарга ботаниканы аан бастаан үөрэтэллэригэр кинилэр Үө-рөннээхтээх учениктарын Анна Ива-нова кинини үөрэтпит ученай, уни-верситетка научнай салайааччыта Петр Алексеевич Тимофеев сахалыы саһардыбытын туһунан этэр. Итинэн сибээстээн саха биолог-ученайдарын туһунан кылаастык билгиллөөр, Программа быһыытынан, VII кылаас-тарга тыа хаһаайыстыбатын үүнээйи-лэрин үөрэтүүгэ 7 чаас көрүлэр. Бу салааны үөрэтүүгэ научнай чинчийэр институт ученайдары Н. Е. Павлов, А. Г. Емельянова, Д. М. Желобцов үлэлэрин Анна Иванова кинигини ту-һанар.

Одолор пришкольной участкана саваскыттан саралаан хортуоппуйу араас нымаларынан — характарынан, араскынан, агардаан, бүтүннүү, рас-саданан — үүнээйини боруобалыыл-лар, билгиллэрин кыһын уруоһа ту-һаналлар. Итин сөргө Василий Федо-тович көмөлөһөн Урал уонна Бело-руссия сирдэригэр үүнэр хортуоппуй 9 суол араас суордун үүнэрбиттэр. Ханым суорт төбө үүнүүнү биэрэри-гэр кэтээн көрүүнү өндөрбүттэр.

Юннаттар, хортуоппуй араас суор-тарын үүнээрин, үүнүүнү ылым ту-рутар ыспыттыт опыткары көрдөрүү-лэрэ (бастагы колонка — суортар уон-на олоһуу көрүнүгөр; миннэ — 1 кв. м үүнүү, кв; үһүс — 1 гектартан үү-нүү, ц; 1 дуунаттан үүнүү, кг):

124	0,39
179	0,5
101	0,32
136	0,45
67	0,233
38	0,172
46	0,208
80	0,357
41,9	0,282
71	0,42
56	0,21
20	0,5
74	0,405
73	0,288

Аны бу хортуоппуйу үүнээрин ба-һаа туһар сыһыатын Ыан көрүүгү: 1 кв хортуоппуйу Субуруускай аатынан совхоз 3 солк. (уруоһу сы-аа) үүнээригэр буоллаһына, Эралин Эристин аатынан совхозка бу 36 харчыга тэтитэр.

Онон оройуон совхозтара бэйэлэрин территорияларыгар баар оркуолаар-пришкольной участкалары опыта-ры ыһтар база онгостоллоругар сүбэ-либит. Совхоз уонна оркуола көмө-лөһөн үчүгэй базаны тэрийнээхтэрин сөл. Совхоз итинэн агардаас наукада олоһурут сүбэлэри эрэ буолбанка, итин олоххо киллэрээх бэлэниэх үлэллэтэри эмнэ бэлэниэтэр. Оройуон оркуолаара рынон усулдуобулатыгар үлэһээһиннэригэр биэр хайысха ити буолуон сөл. Иккиннэн, урукку өр-түтэр ыччаттарбытыгар баһаар үгүс өртүгөр билигин дойдубут бараммат баһаары эрэ туһунан кэлтэйдик мин тутта көспүрүт. Оттон баай баранмахтааһын, көдүүстээхтик кам-чилээн туттар, эбэн-байыттан иһэр наадалааһын туһунан тумар этибит. Онон учууталлар оройуон, республика кыһалларын, экономическай көр-дөрүүлэрин үчүгэйдик билнээхтэрин, оркуорто тирэлэр көдүүстээһин ум-нумуохтарынан кайда. Оччотугар эрэ үөрэтин олоһу кытта ыһса сибээстэ-миннэ ситкиһиллээ.

А. ЯКОВЛЕВА,
районо методна.

Уруок темата: үүнээйи уонна сырдык.

Уруок сыала: нитэр, биллэрэр, сайыннарар.

Уруоһа туһаныллар тариллар: табло, схема-комент, гербарий, маг-нит, «Сибээһи-чаһы» таб-лица, күн-корона, күн-оҕото (жетон), күн эргин-рин көрдөрөр схема, бы-лымт, күн, ый оһуулар, уруһуй — таабырын илэр, хортуоппуй, хоско үүнэр үүнээйилэр, күөх таһас, эпиграф, СТУ, КТУ.

Уруок тутула: 1. Тэ-рээһин чаас (доросолоһ-һуу, үөрөннээхчүлэригэр ыһ-та сибээһи олохтоһун). Уруок сыалыгар үө-рөннээхчүлэригэр балаһынар таабырыны таайтарыы (Сир урдүгэр сырдыктан сырдык, эмистан эмис, миннээхтээн миннээхтэс баар үһү. Таайыыта: күн). Учуутал бэрт ыһ-гастык күн туһунан оҕо-лорго көспүр, бүтүннүү барыллар темата күн ханым миннээһин ылар-гар тохтуур.

Уруок сыала туруорул-лар.

Учуутал көспөһүн: Кү-нү таһара онгостон сүтү-рүүтү сир урдүн үгүс но-руоттарыгар баар. Чу-гастыы ыһааха, билигин хотуту ыһааһыт — эбэн-килэр, эбэһинэр, жокари-лар — хас да ыһаар уста-ларыгар барын түүн бу-рүүнээһи ааскытын кэһиэ күн аан бастаан көстүү-күн бырааһынныахтыыл-лар. Эһиги бу харчыма-да билигин биэр дойду-лаахтыт РСФСР народ-най художнига Афина-сий Петрович Мухомов «Күнү көрсүһүү» диигэ кинилэр олохторун биэр-балиэ түгэһин уруһуйлаа-быт айымньытын көрө-бүт. Хаар урдүн күн араас өңүнэн кылбачыта оонньоһулут.

Харчымаһын көрдөрөн туран, учуутал оҕолортон миннээх ыйытылары биэрэн эппиэттэри ыһаа-таах дии саныыбыт.

1. Тоһо күнүгэ утары баран иһэр дьон үөрбүт-тэриг, сүргэлэрэ көтөбүл-лүбүтүг?

Учуутал көспөһүн: кинээ туулдара иһин таптыы куусулт күнүгэ утары ба-ран иһэр дьон төһөлөөх үөрбүтэриг, сүргэлэрэ көтөбүлүбүтүн бу кыра-кый оҕо хаамыта, ону таптыы көрөн туһар иһэ-лээх аҕа хамсаһылар көрдөрүлэр. Кинилэргэ күн уонна оҕолорго тэти-ин үөрүүнү сагаллар. Күн уонна оҕо олоһу са-һааччыларынан буолал-лар.

Бу көрүгү киллэрин туран, учуутал саха дьо-һо айылҕада сыһыанна-рын, күн иһин оҕолор суолтатын, саха билли-лээх художнигы үлэтин билгиллөөр, ону өй-дүүгэ көмөлөһөр.

Учуутал: Саха дьонно күнү итиннээх урдүгүт туталлара, ыһааһыттыл-лар кинилэр үгэстэригэр эмнэ көстөр. Холобур, оҕолор, өйдөөн көрбү-күт дуо, ыһаахха саха дьонно түһүлгө хайдах олоһоллорун, эбэтэр саха дьонно дьыллэһин аһаан хайа диигэ хайыһынанан туталларын? Саха дьонно оҕуэ сагалтан уолбет уй-гулаах улуу туһаа ыһаа-рын ыһаллар. Онон кини-лэр күн курдук түөлбө-лөөн олоһоллор, кыһыс-һаллар, эмнэ эт сит-лэр.

Ыһыты: уонна саха төрүт оонньоутун оон-ньоуулар. Ол ханымкы? Эппиэт: оһуоһа.

Ботаникаҕа национальной композиция уруок

Учуутал: дьон тоһо-нохтон тутуһан төгүрүч-чү туран баран күн эр-пиһин хоту оһуоһа-дыһыллар. Күн утары ту-ран алгыс аталлар. От-той балаһаһарын, таһар күнү көрсүһэри, иһигэ диигинэн аанньаһылар. Ардаа өртүгүн аһаан-мат иһиги сүөргүлэһ «абаһыга дьыл аҕаа-нан аһааһа» дииллэр.

Сахалар бэйэлэрин күн улууһун дьонубут диил-лэр. Күн улууһун дьонно таһаан эрэр күн кур-дук сардаҕалаах си-наалаах, кийригэр эрэр күн курдук нилбээһинээх сирдээх буолуохтаах-тар. Кинилэр олоһор орто дойдулара ойон таһар уоттаах күннээх үтүө-мааны дойду. Оттон абаа-һылар олоһор алларас дойдулара барбатах ба-дыһ миннэн курдук ба-дыһа-бүдүө дойду.

Саха уус-уран лите-ратураһын ыһан көрөр буоллаха, күн туһунан туойбатах — ыһаабаах-лоһт, суруйааччы, бума, сүөһэ буолуо. (Н. Босинов «Мин сага күнүм» кини-гэттэн «Күн оҕо». Са-ха ССР народнай поэта Семен Данилов «Күн» диигэ хосһонун бастагы-ны бэйэтэ, иһиги оҕо аһааллар, учуутал быһа-лар. Күн тыһынаах буо-луу мактиэтэ. Күн иһэ, оҕо, кэрэ кыһы курдук, күн көһүл күүстээх, бар-та быһаастаах. Күн ты-гар эрэ буоллаһына, бар тайаа-суугунуар, сибээһи үүнэр, от-мас ситиһ-лиир... (Күн суолтатын көспүр).

(Дуоска урдүгэр сурул-лубут эпиграбы көрдөрү: «Күн көрүө — от үүнүө, күөх сирэм чөлүһүө»). Онон үүнээйигэ күн айар аһалара, төрөтөр ыйалар. Кинилэр, оҕо иһэтигэр-аһаһыгар, тардыһарын курдук, күнүгэ тардыһал-лар.

Ыһыты: ким этиэ этэй тыада, хонууга, дьыһа да сылдьан үүнээ-йилэр күнүгэ тардыһал-ларын ханым бэллэлэри-ин өйдөөн хаалбыккы-тый? (Сэбирдэхтэриг то-һуууларынан).

Ыһыты: (оҕолорго ик-киннээ — бастагыта хара-һада сытан уһун араскы-лаах, иһиги сырдыкка сытан ыһаас, күөх арас-кылаах хортуоппуйдары түгэтэбит). Бу хортуоп-пуйдар тоһо маным ки-ни алгыларыг? Эһигит дакаастабыллардаах буо-ларыгар көһөһүт. (Оҕо-лор дүүллэһинлэрин учуутал сөһтөөх хайысха-һан биэрэр).

Кинигэттэн үлэ: учеб-ник 74 стр., бастагы аба-ац, 2 уонна 3 ыйытыл-ларга эппиэт булаллар.

2. Үүнээйилэр сырды-гы туһаналларыгар хан-ным кыһааһаһарыг? (Тууралара өдүлүн са-бирдах пластикаларын күн диигэ хайыһынанан биэрэн иһаллар).

3. Сэбирдэх дьардаата диигэ тутуй? (Сэбирдэхтэр бэйэ-бэйэлэрин күлүктэ-пэ курдук тарҕаһыла-ра, үүнээйилэр сырдыгы үчүгэйдик туһаналлар).

Ыһытылар: 1. Үүнээ-йилэр күнүгэ биэр таһ-нин сыһыаннаһаллар дуо? 2. Сибээһилэр биэр көмгө аһылдаллар, биэр нэмгэ сабылаллар дуо? 3. Сибээһи-чаһылар тус-тарынан туту билиэтиг?

Учуутал: билгиллэ Ту-һаара сибээһи-чаһылар тустарынан аһаах көп-сирэ. (Туһаара көспүр).

Учуутал: үүнээйилэри өссө сырдыгы таптыыр (СТУ) уонна күлүгү тап-тыыр (КТУ) үүнээйилэр диигэ араараллар. Эһи-ги ханым? СТУ уонна КТУ билиэтиг? Кинилэр ханым сирдэргэ үүнээ-йилэриг? (Оҕолор остуолга сытар гербарийдары кө-рөн СТУ уонна КТУ араараллар).

Учуутал бас уонна ха-рыһа холобурдарыгар СТУ уонна КТУ тустары-нан көһөһүн көспүр.

БАРЫЛЫБЫТ ЧИНЭТИН

Ыһыты: үүнээйилэр күн сырдыгын төлөрү ту-һанарга ханым нымма-лаахтар эбиги? (1. Күн-гэ тардыһыт, 2. Сэбир-дах дьардаата).

Үүнээйилэр күнүгэ хай-дах сыһыаннаһалларыг? 1. Сибээһи-чаһы. 2. СТУ. 3. КТУ.

Дуоскага эрдэ ыһа-мыт бизс чаастаах табли-цаны аһан оҕолор эппиэт-тиллэр, хас биридин та-ба эппиэти тэтэрээттэри-гэр схема-комент оһо-рон суруйаллар. Биэр оҕо таблицаны көрөн ту-ран түргэһин, хатыһаан көспүр.

Ыһыты: дьыһитигэр мас олоһдор буоллаһы-тына, хоту уонна соһуруу өртүлэртэр ханым мас-тары олоһуо эһиги? (Соһуруу — тэтит, хатыһа, бас, хоту — харыһа).

Үөрөннээхчүлэриг бөлөх-төргө арааран куотала-һынаарын.

1 этап — ый уонна күн туһунан остуоруһаны си-тэрин биэри.

II этап — 5 буукуба-лаах сырдыгы таптыыр мас аатын таба таайыт. (ТЭТИН. Кини телени-зорынан бериллэр «Поле чудес» оонньоуга хабаа-тыһынан).

III этап — уруһуй-таа-бырыл. 1. Ханым сиргэ ууммат мастарыг? (Ойуурга аһаас сиргэ уонна ойуур ортотугар ууммат мастар). 2. Бу маньаан хайдах хотуу уонна соһурууу араа-рыахха соһу? (Лабаата хойуутунан).

IV этап — оҕолор үүнээ-йи буолан үүнээйилэр аһыллалларын, сабылал-ларын илиилэринэн (эмннээхтэринэн) хамса-тан көрдөрүлэр. Көмө-лөһөөчү оҕо үс уруһуй: 1 — түүн, 2 — күн, 3 — ба-лытаах күн уруһуйдары өрө туттаһын ахсын си-бээһи-оҕолор хамсаан иһааһаһтар.

Иһорн түмүк таһаарар. Иһаһылаах бөлөх оҕо-лор «Күн оҕото» диигэ жетонунан наһарадала-һаллар.

Уруоһа үлэһээһитти-ринэн көрөн сыһаалары туруоруу.

Чернышевский районная типография Госкомиздатов Якутской-Саха ССР, г. Якутск, ул. Маршала Мухоморова, 25 кв.